

25 LAT DZIAŁALNOŚCI OGRODU BOTANICZNEGO LEŚNEGO PARKU KULTURY I WYPOCZYNKU W BYDGOSZCZY

25 years of activity of the Botanical Garden of the Forest Park of Culture and Recreation in Bydgoszcz

Karol DĄBROWSKI¹, Jerzy PUCHALSKI²

¹ *Leśny Park Kultury i Wypoczynku, Sp. z o.o.,*

ul. Gdańska 173-175, 85-674 Bydgoszcz, e-mail: lpkiw@bydgoszcz.com

² *Ogród Botaniczny – Centrum Zachowania Różnorodności Biologicznej PAN,*

ul. Prawdziwka 2, 02-973 Warszawa 76, e-mail: obpan@ikp.atm.com.pl

RYS HISTORYCZNY

Bydgoszcz wyróżnia się wśród innych dużych miast Polski tym, iż posiada aż 3 ogrody botaniczne. Historia ogrodów botanicznych w tym mieście sięga okresu międzywojennego. W roku 1930 Kuratorium Szkolne w Poznaniu podjęło decyzję o budowie w Bydgoszczy, należącym ówczesnie do województwa poznańskiego, niewielkiego Szkolnego Ogrodu Botanicznego. Został on utworzony na terenie 7100 m² przy ulicy Niemcewicza. Po II wojnie światowej na terenie tym w latach 1946–1951 funkcjonował Miejski Ogród Botaniczny. W 1951 roku teren ten przejął Instytut Hodowli Roślin i Aklimatyzacji. Przez 20 lat Ogrodem Botanicznym IHAR przy ulicy Niemcewicza kierował mgr Andrzej Michalski. Teren Ogrodu został w tym czasie powiększony do 2,5 ha. Kolejnym kierownikiem tego ogrodu botanicznego był dr Bolesław Osiński, który nadał temu ogrodowi profil ogrodu roślin użytkowych z bogatymi kolekcjami traw pastewnych i ozdobnych. Niestety lokalizacja ogrodu botanicznego w centrum Bydgoszczy uniemożliwiła jego dalszą rozbudowę, a taka powierzchnia była niewystarczająca dla rozwoju kolekcji, stąd też dyrekcja Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin podjęła starania o pozyskanie nowych terenów na obrzeżach miasta. Zakładano, iż nowy Ogród Botaniczny powinien mieć powierzchnię ok. 30 ha. Tereny takie planowano uzyskać na północnym skraju Bydgoszczy w dzielnicy Myślicinek przy ulicy Jeździeckiej. W 1977 roku IHAR przekazał stary ogród Botaniczny przy ulicy Niemcewicza miastu.

W latach 1977–1999 ogród ten należał do Zieloni Miejskiej i pełnił funkcję parku miejskiego. W roku 1995 stary ogród botaniczny został wpisany do rejestru pomników przyrody województwa bydgoskiego. Od 1995 roku ogród należy do Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, a uczelnia ma plany jego przebudowy pod kątem potrzeb dydaktycznych i naukowych.

W 1972 roku władze Bydgoszczy podjęły decyzję o utworzeniu na północnych obrzeżach miasta olbrzymiego parku obejmującego 830 ha gruntów na Wzgórzach Myślicieńskich. Teren ten charakteryzował się wspaniałymi walorami przyrodniczymi obejmując kompleksy lasów liściastych, borów i łąk z malowniczymi dolinami i jarami. Przecinały go trzy strugi: Rynkowska, Myślicieńska i Zacisze. Dzięki temu na tym terenie mogły powstać liczne sztuczne stawy i stawki. Leśny Park Kultury i Wypoczynku stał się najwspanialszym terenem rekreacyjnym dla mieszkańców Bydgoszczy. W tych unikatowych przyrodniczo warunkach powstały liczne obiekty jak ogród zoologiczny, nazwany ogrodem fauny polskiej, ośrodek rekreacji konnej, park rozrywki z terenami narciarskimi oraz trasami rowerowymi. Park w Myślicinku połączony został z Dzielnicą Leśną Bydgoszczy specjalną kolejką wąskotorową, która także zapewniała komunikację w obrębie tego rozległego parku. Władze Bydgoszczy podjęły też decyzję, aby na tym terenie zbudować nowy, duży ogród botaniczny. Wstępnie w obrębie Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku w Myślicinku przeznaczono na ten cel około 100 ha terenu. W 1977 roku powierzono profesorowi Edwardowi Bartmanowi, pracownikowi naukowemu

Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego i znanemu projektantowi krajobrazu, przygotowanie projektu koncepcyjnego Ogrodu Botanicznego w Leśnym Parku Kultury i Wypoczynku w Myślicinku. Ze względu na rozległy i zróżnicowany teren projekt zakładał, iż będzie to duży ogród botaniczny typu siedliskowego o powierzchni około 80 ha (Bartman, 1978). Dalsze prace projektowe tego nowego ogrodu botanicznego profesor E. Bartman wykonywał wspólnie z doktorem Aleksandrem Pietrzakiem. Autorzy koncepcji wykorzystali w części plany nowego Ogrodu Botanicznego IHAR z lat 1970-tych. Głównym założeniem było zachowanie, kształtowanie i eksponowanie zbiorowisk i gatunków z uwzględnieniem roślin rodzimych, obok których miały być też tworzone formacje składające się z gatunków pochodzących z innych rejonów Europy i świata. Dodatkowym elementem przestrzennym miały być różne ogrody rodzajowe. Teren ogrodu przecinała Struga Myślicińska, dzięki czemu możliwe było zaprojektowanie sieci sztucznych stawów i oczek wodnych.

Teren Ogrodu Botanicznego LPKiW przylegał od północy do Ogrodu Botanicznego IHAR, dzięki czemu w Myślicinku powstawał wspólny kompleks ogrodów botanicznych. Szczerpłość środków uniemożliwiła Instytutowi Hodowli i Aklimatyzacji Roślin pełną realizację pierwotnych planów i przy ulicy Jeździeckiej utworzono ogród botaniczny na powierzchni 5,5 ha. Znalazły się tam jednak najbogatsze w kraju kolekcje traw pastewnych, gazonowych i ozdobnych. Wybudowane zostały także szklarnie i pawilon z pracowniami naukowymi. Łącznie kolekcje Ogrodu Botanicznego IHAR obejmują 1600 taksonów, w tym rzadkie ekotypy traw pastewnych i gazonowych, gatunki traw ozdobnych jednorocznych i trwałych oraz dziko rosnące gatunki *Poaceae* (Majtkowska i in., 2002). Do roku 1991 Ogrodem Botanicznym IHAR i jego badaniami kierował doktor Bolesław Osiński, a po nim do chwili obecnej dr inż. Włodzimierz Majtkowski.

BUDOWA I ROZWÓJ OGRODU

W roku 1980 w strukturze organizacyjnej Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku powołano oficjalnie dział o nazwie Ogród Botaniczny i od tej chwili datuje się historia powstania

i rozwoju tego nowego ogrodu botanicznego (Dąbrowski, 2002). Pierwszym kierownikiem Ogrodu Botanicznego w latach 1980–1984 był mgr inż. Bogdan Filoda. Po nim przez kolejne 20 lat stanowisko to piastuje architekt krajobrazu mgr inż. Karol Dąbrowski. W latach 1980-tych i 1990-tych nastąpiło zagospodarowanie większości terenów nowego ogrodu botanicznego. Obecnie zajmuje on powierzchnię 56,3 ha i jest ogrodzony. Pierwszy etap budowy ogrodu związany był z doliną Strugi Myślicińskiej. W linii tej malowniczej strugi powstało 11 zbiorników wodnych o charakterze kaskadowym, z przelewami i instalacją do regulacji poziomu wody (Dąbrowski, 2002). W 1982 roku rozpoczęto nasadzenia pierwszych zbiorowisk leśnych i krzewiastych. Dzięki wykorzystaniu naturalnej flory ogrodu zostały utworzone różne zbiorowiska roślinne Polski (Dąbrowski, 1999). Najliczniej reprezentowane są zbiorowiska leśne Polski obejmujące grądy, buczyny, łęgi, jaworzyny i bory. Dużą część ogrodu zajmuje roślinność wodna i szuwarowa oraz łąki i murawy (Fot. 1). Ważną częścią ogrodu jest też arboretum obejmujące dendroflorę wybranych formacji roślinnych świata. Florę drzewiastą obejmuje także ogród roślin iglastych będący najwcześniej urządzoną kolekcją drzew i krzewów według projektu architekta krajobrazu mgr. inż. Adama Pietrzaka. W roku 2001 profesor Stanisław Balcerkiewicz wspólnie z doktorem Maciejem Korczyńskim opracowali projekt szczegółowy arboretum zakładający wykorzystanie naturalnych zespołów roślinnych ogrodu. Opracowali też przewodnik botaniczny opisujący wszystkie działy Ogrodu Botanicznego LKWiW (Balcerkiewicz, Korczyński, 2004).

Pracownicy Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy opracowali zaś listę flory spontanicznej Ogrodu Botanicznego LPKiW, co posłużyło do rozwoju planów budowy nowych ekspozycji i kolekcji (Bukowska, Korczyński, 1977). Według tych badań wykonanych w latach 1992–1994, 1996 flora naturalna składała się z 428 gatunków należących do 71 rodzin.

Bardzo atrakcyjnym działem ogrodu jest alpinarium (Fot. 2). Powstało ono na podstawie projektu opracowanego przez K. Dąbrowskiego i M. Korczyńskiego. Główną częścią alpinarium o powierzchni 9500 m² są zbiorowiska

Fot. 1. Staw z kolekcją roślin wodnych (fot. W. Gawryś)

Fig. 1. A pond with collection of water plants (photo. W. Gawryś)

Fot. 2. Fragment alpinarium ze zbiorowiskami wapiennymi (fot. W. Gawryś)

Fig. 2. A part of rock garden with limestone communities (photo. W. Gawryś)

wapienne z charakterystycznymi formami górskimi: ścianami, graniami, żlebami i piargami. Z wapiennej ściany spływa strumień ku „górskiemu jeziorku”. Mniejszą częścią alpinarium są rośliny zbiorowisk granitowych.

W Ogrodzie Botanicznym LPKiW utworzone zostały także kolekcje rodzajowe: tawuł, żywotników i dereni. Do celów edukacyjnych służą także specjalne ekspozycje tematyczne, jak na przykład rośliny biblijne, rośliny prawnie chronione w Polsce, rośliny Kujaw i Pomorza, rośliny zimozielone czy formy pokrojowe roślin. Niezmiennie atrakcyjne są niewielkie ogrody: wiosenny, krzewinek, a zwłaszcza ogród motyli z unikatową kolekcją roślin wabiących te piękne owady.

W zamkniętej części Ogrodu Botanicznego utworzono ogród agrobotaniczny z kolekcjami roślin uprawnych. Służy on do celów dydaktycznych uczniom szkoły ogrodniczej w Bydgoszczy oraz tysiącom zwiedzających Ogród. W kolekcji główną częścią są warzywa – liściaste i korzeniowe. Unikatowa jest kolekcja pomologiczna obejmująca historyczne i współczesne odmiany drzew owocowych z terenu okolic Bydgoszczy. Materiały do tej ekspozycji pochodzą ze zbiorów Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, który we wsi Chrystkowo stworzył bardzo cenną kolekcję krzewów i drzew owocowych, głównie jabłoni i śliw uprawianych w rejonie Świecia, Chełmna i okolic.

Bardzo interesującą ekspozycją na terenie Ogrodu Botanicznego LPKiW w Bydgoszczy jest specjalna ścieżka botaniczna dla osób niewidomych i niewidzących. Rośliny dobrano pod kątem ich rozpoznawania dotykem z uwzględnieniem różnorodności cech morfologicznych. Z Ogrodem Botanicznym ściśle współpracuje, znajdujące się na terenie Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku w Myślicinku, bardzo aktywnie działające Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Ekologicznej. Prowadzi ono zajęcia edukacyjne dla szkół z terenu miasta oraz całego Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Na terenie nowej siedziby tego Centrum Edukacyjnego położonej w środku parku w Uroczysku „Zacisze” odbyły się w dniach 12–13 września 2005 roku obchody 25-lecia działalności Ogrodu Botanicznego Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku. Przybyli na nie

liczni goście wraz z władzami miejskimi Bydgoszczy, przedstawiciele instytucji współpracujących z ogrodem oraz reprezentanci większości ogrodów botanicznych i arboretów w Polsce (Fot. 3). Specjalne zaproszenia skierowano do byłych i obecnych pracowników Ogrodu oraz do osób szczególnie zasłużonych dla powstania i rozwoju tego ogrodu botanicznego, którym wręczono pamiątkowe nagrody i dyplomy. Z okazji jubileuszu odbyła się też sesja naukowa, na której zostały wygłoszone referaty poświęcone roli ogrodów botanicznych w Unii Europejskiej (Jerzy Puchalski) oraz historii rozwoju i dalszym planom Ogrodu Botanicznego LPKiW (Karol Dąbrowski). Goście uczestniczący w obchodach podejmowani byli lampką szampana i obiadem, po którym zwiedzili bryczkami i pieszo teren Ogrodu Botanicznego i część terenu Parku (Fot. 4). W godzinach popołudniowych odbyło się zebranie Rady Ogrodów Botanicznych w Polsce, w którym wzięli udział prawie wszyscy dyrektorzy i kierownicy polskich ogrodów botanicznych, arboretów i ogrodów roślin leczniczych. Drugi dzień obchodów jubileuszowych poświęcono na sesję terenową. Najpierw zwiedzono sąsiedni Ogród Botaniczny IHAR, a następnie najciekawsze obiekty przyrodnicze i zabytkowe w Dolinie Dolnej Wisły: Ostromecko – restaurowane założenia pałacowo-ogrodowe, Górę Św. Wawrzyńca z punktem widokowym na Dolinę Wisły i rezerwatem roślinności kserotermicznej, średniowieczne miasto Chełmno oraz Chrystkowo – siedzibę Towarzystwa Przyjaciół Dolnej Wisły ze skansenem i kolekcją pomologiczną starych drzew owocowych. Tę część sesji zorganizował mgr Jarosław Pająkowski – dyrektor Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, któremu tą drogą autorzy artykułu składają serdeczne podziękowania. Obchody 25-lecia działalności Ogrodu Botanicznego Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku w Bydgoszczy wykazały, iż ta młoda instytucja botaniczna jest bardzo ważnym członkiem środowiska polskich ogrodów botanicznych, wnoszącym istotny wkład w rozwój prac z zakresu ochrony różnorodności flory rodzimej oraz popularyzacji wiedzy o roślinach wśród społeczeństwa. Dla mieszkańców Bydgoszczy i okolic ogród ten służy wszechstronnie jako miejsce do edukacji i rekreacji.

Fot. 3. Gratulacje z okazji 25-lecia Ogrodu Botanicznego (Dr Maria Dombrowicz – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Lidia Wilniewicz – Wiceprezydent Miasta Bydgoszczy, Józef Rogacki – Prezes Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku, Karol Dąbrowski – kierownik Ogrodu Botanicznego) (fot. W. Gawryś)

Fig. 3. Congratulations address on the occasion of 25th Anniversary of Botanical Garden (Dr. Maria Dombrowicz – Kazimierz Wielki University, Lidia Wilniewicz – Vice-president of Bydgoszcz City, Józef Rogacki – President of the Forest Park of Culture and Recreation, Karol Dąbrowski – head of Botanical Garden (photo. W. Gawryś)

Fot. 4. Uczestnicy obchodów 25-lecia w trakcie zwiedzania Ogrodu Botanicznego (fot. W. Gawryś)

Fig. 4. Participants of the 25th Anniversary Celebration visiting the Botanical Garden (photo. W. Gawryś)

PODZIĘKOWANIA

Kończąc ten artykuł autorzy chcieliby złożyć swoje gratulacje władzom miasta Bydgoszczy oraz Zarządowi Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku za wspaniałą inicjatywę budowy tak dużego, nowoczesnego ogrodu botanicznego i podziękować za jego dotychczasową działalność. Szczególne wyrazy uznania i podziękowania należą się jego twórcom najbardziej zasłużonym dla powstania i rozwoju Ogrodu: Andrzejowi Grzegorzewskiemu – pierwszemu dyrektorowi Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku, człowiekowi wielkich zasług przy tworzeniu LPKiW oraz ogrodu botanicznego; Bogdanowi Filodzie – pierwszemu kierownikowi Ogrodu rozpoczynającemu trudne dzieło budowy Ogrodu; Hannie Wadowickiej – pełniącej obowiązki kierownika z wyjątkowym oddaniem i sumiennością oraz projektantom parku i ogrodu botanicznego – Profesorowi Edwardowi Bartmanowi i Doktorowi Aleksandrowi Pietrzakowi za wspaniałą koncepcję i unikatową wizję, która mogła się spełnić w ciągu tych 25 lat.

SUMMARY

The Botanical Garden of the Forest Park of Culture and Recreation in Bydgoszcz celebrated on September 12–13, 2005 its 25th anniversary. Nowadays the garden is located on the northern edge of the City of Bydgoszcz and covers the area 56,3 hectares. It is the youngest one among three botanical gardens in Bydgoszcz. The first botanical garden in this city was organized in 1930 as a small School Botanical Garden (7100 m²) in city center. In the years 1951–1977 the garden was extended to 2,5 ha and was run by the Institute of Plant Breeding and Acclimatization. Actually the garden belongs to the Kazimierz Wielki University. The botanical garden of Plant Breeding and Acclimatization Institute was moved into new location in 1977 – in the suburb area of Bydgoszcz – Myślecinek. Actually this garden is located on 5,5 hectares with 1600 taxa of plants including the outstanding collections of forage and ornamental grasses.

For the new, big and modern botanical garden the City of Bydgoszcz has chosen very interesting area covering the forests and meadows of the slopes and valleys of Myślecinek

Hills. Botanical Garden is a part of the Forest Park Myślecinek – a big 830 hectares area for culture and recreation. The main designers of the garden were Professor Edward Bartman and Dr. Aleksander Pietrzak. They decided to create a biotopic botanical garden with an idea to preserve, develop and exhibit the floral communities that occur in Poland. The main parts of botanical garden are: Polish plant communities (dry – ground forest, beech wood, sycamore wood, brushwood, coniferous forest, marshy meadow and dry meadow, sward, water plants and rushes), arboretum, rock garden, agrobotanical garden, generic collections (spirea, thuja, dogwood) and thematic expositions. Totally the plant collections of the garden comprise 550 different taxa. The spontaneous flora of the garden includes 428 species that belong to 71 families.

LITERATURA

- Balcerkiewicz S., Korczyński M. (2004).** Przewodnik. Ogród Botaniczny Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku w Bydgoszczy-Myślecinku, LPKiW, Myślecinek, 44 ss.
- Bartman E. (1978).** Projekt koncepcyjny Ogrodu Botanicznego LPKiW. Miastoprojekt Bydgoszcz (manuskrypt).
- Bukowska H., Korczyński M. (1977).** Spontaniczna flora naczyniowa Ogrodu Botanicznego Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku w Bydgoszczy. Biul. Ogr. Bot., Muzeów i Zb., 6: 29-38.
- Dąbrowski K. (1999).** Zastane drzewa i krzewy w układzie przestrzennym i przyrodniczym Ogrodu Botanicznego w Bydgoszczy. Prace Ogr. Bot. Uniw. Wrocł., 5(1): 359-360.
- Dąbrowski K. (2002).** Ogród Botaniczny Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku w Bydgoszczy. W: A. Łukasiewicz, J. Puchalski (red.). Ogrody Botaniczne w Polsce. AR-W A. Grzegorzczak i Fundacja *Homo et Planta*, Babice Stare, ss. 138-142.
- Majtkowska G., Majtkowski W., Schmidt J., Żurek G. (2002).** Ogród Botaniczny Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Bydgoszczy. W: A. Łukasiewicz, J. Puchalski (red.). Ogrody Botaniczne w Polsce. AR-W A. Grzegorzczak i Fundacja *Homo et Planta*, Babice Stare, ss. 143-152.